

Ненад Д. ТРОЈАНОВИЋ
Православни богословски факултет
Универзитет у Београду

УДК 371.3::37.035.1
271.2
- прегледни научни рад -
DOI: 10.5937/gufv2402083T

УЛОГА ВЕРСКЕ НАСТАВЕ У ОСТВАРИВАЊУ ПЕДАГОШКИХ ПОТЕНЦИЈАЛА СЛОБОДНОГ ВРЕМЕНА

Сажетак: *Васпитно-образовни рад у школама темељи се на унапред дефинисаним програмима, чија реализација зависи од ангажовања наставника. Посебан значај у васпитању младих има Верска настава – Православни катихизис, који је поново уведен у образовни систем Републике Србије 2001. године. Овај изборни предмет, за који је планом и програмом предвиђено да се слуша један час недељно, има за циљ не само преношење знања о вери и Богу већ и обликовање личности ученика у духу хришћанских вредности: љубави, мира и толеранције. Рад се теоријски бави улогом Верске наставе у развоју моралних вредности и духовности младих, са акцентом на њен утицај током адолесценције, периода обележеног изазовима сазревања. Посебно је истакнута важност вероучитеља у успостављању односа поверења и пружању подршке ученицима. Потенцијали ваннаставних активности, попут учешћа у црквеним хоровима и ходочашћима, такође су истакнути као значајни за додатно оснаживање духовног и друштвеног живота ученика. Посебна пажња посвећена је повезаности верске наставе са коришћењем слободног времена, уз осврт на то да се у педагогији слободног времена истиче потенцијал за развој духовних способности. Рад закључује да верска настава представља кључни инструмент за промоцију здравих вредности и социјализацију ученика иако постоје бројни изазови у њеној пуној примени.*

Кључне речи: *Верска настава, Православни катихизис, васпитање, духовност, хришћанске вредности, адолесценција, вероучитељ, слободно време, моралне вредности, ваннаставне активности, социјализација.*

Увод

Педагогија као наука обухвата васпитање и образовање деце, са општим циљем развоја слободне и свестрано развијене личности у друштву (Трнавац и Ђорђевић, 2011). Један од значајних чинилаца остваривања овог циља је педагогија слободног времена. Појам „слободно време” представља

* nenadtrojanovic44@gmail.com

релативно нову културно-историјску категорију и значајну тему хуманистичких наука. Реч која, у педагошком смислу, највише одређује синтагму „слободно време” је реч „слобода”. У педагошком смислу, слободно време подразумева могућност самоодређења и самоостварења. Слободно време пружа могућности да деца остваре своје таленте, потребе и жеље јер бирају активности у складу са својим интересовањима, мотивисана су, слободно распоређују своје време. Потенцијал и значај слободног времена код деце и младих је велики јер управо кроз добро осмишљене активности током слободног времена могу да се надокнаде пропусти формално организованог система. Говорити о педагошким потенцијалима слободног времена од изузетне је важности јер нам то омогућава да их препознамо, освестимо и на адекватан начин искористимо за унапређење васпитно-образовног процеса.

У низу неколико ствари које испуњавају слободно време можемо да видимо колико то доприноси изградњи личности. Пружају се могућности везане како за раст и развој тако и за одмор и разоноду, а уједно и за едукацију ученика. Кроз музику, учење језика, бављење спортом и верске стране развоја личности добија се једна свестрана и здрава личност. Циљ овог истраживања је да, на основу анализе литературе, утврди могућност деловања на дејчи развој у оквиру слободног времена и да укаже на педагошки потенцијал Верске наставе у слободно време деце и младих. У том смислу, треба да се истражи могућности и допринос Верске наставе у остваривању педагошких потенцијала слободног времена. Рад ће се бавити теоријским основама слободног времена, улогом васпитања у његовом осмишљавању, као и конкретним примерима како Верска настава може бити интегрисана у активности током слободног времена.

1. Верска настава у школи и њен значај

1.1. Верска настава у школи

Васпитно-образовни рад у школским институцијама организован је у складу са унапред припремљеним планом и програмом који се доставља наставницима ради реализације. Квалитет реализације програма зависи од ангажовања наставника, што утиче на степен знања и способности ученика. Образовни процес би требало да буде организован тако да задовољава и позитивно утиче на све нивое знања и способности код ученика.

После дугог периода одсуства на катедри, у школске програме је поново враћен предмет Верска настава – Православни катихизис, као обавезан изборни предмет. Уредбом Владе Републике Србије и благословом Српске Православне Цркве, на чијем се челу у то време налазила Његова Светост, патријарх господин Павле (Стојчевић), Верска настава се поново обнавља у школама. Влада РС доноси Уредбу о организовању и остваривању Верске наставе, алтернативног предмета у основној и средњој школи (Службени гласник РС, бр. 46/2001). Наставни план и програм Верске наставе спора-

зумно доносе министар просвете и спорта и тадашњи министар вера на усаглашени предлог традиционалних цркава и верских заједница. Предвиђено је да фонд овог предмета буде један час недељно.

Значај Верске наставе огледа се у васпитавању младих у духу хришћанских вредности, што може утицати на смањење неприлагођеног понашања и међувршњачког насиља у школама. Истраживања показују да су млађе генерације, захваљујући увођењу Верске наставе, више наклонене хришћанским вредностима и моралним нормама у духу љубави, мира, поштовања и здравог коришћења времена. То и јесте основни циљ и обавеза Православне цркве у мисији са младима. Да би рад био успешан, потребно је „пребродити” неколико периода одрастања и сазревања. Период адолесценције један је од најтежих периода у животу. Одједном се све мења. Дете постаје човек. „Адолесценти врло брзо пролазе кроз фазе физичких промена, које доносе егоцентричност, неспретност и повећану емоционалну нестабилност” (Колумзина, 1996, 68). Сада их треба разумети и помоћи им. Улога вероучитеља у овом периоду живота је изузетно важна. Деца, када прођу кроз овај период, а и док он траје, говоре о томе колико су им Веронаука и вероучитељи помогли да изађу „на прави пут”. Младом човеку у овом периоду је потребна слобода, али и „сигуран ослонац са кога може отићи и на који се може вратити”. Зато су нам интересантна истраживања која су спроводили Зуковић (2005) и Стојиљковић (2009), затим књига Института за педагошка истраживања из Београда „Верска настава и грађанско васпитање у школама у Србији” (Кубурић, 2003) и књига Центра за емпиријска истраживања религије и Савеза педагошких друштава Војводине „Верска настава у школи” (Кубурић, Зуковић, 2010), које показују да су млађе генерације, захваљујући увођењу верске наставе у школски програм, наклоненије хришћанству и хришћанским моралним вредностима од генерација над којима су вршена истраживања осамдесетих и деведесетих година прошлог века. Такође, приметно је да верска настава утиче на схватање морала код младих. Истраживање приказано у књизи „Допринос верске наставе моралном формирању ученика” (Качарић, 2016) показује нам да највише младих сматра како је љубав најважнија вредност за исправан живот, као и да је прељуба грех. Чак 81,7% испитаника не одобрава истополне бракове, водећи се хришћанским учењем о Светој тајни брака. Утврђена је статистички значајна разлика међу различитим старосним групама поводом тврдње: „Убиство је грех зато што је то кршење Божије заповести и за тај смртни грех следи казна Божија”. Млађи испитаници више вреднују ову изјаву од старијих испитаника, што нам говори да је њихов морални систем вредности под јачим утицајем хришћанства (Качарић, 2016).

Колико год да нама њихово питање деловало неозбиљно или пролазно, оно је огледало душе, мисли, осећања и треба га са радошћу прихватити. Треба подстаћи децу да питају, треба задобити њихово поверење. Само ако имамо такав став, деца изграђују позитивно мишљење о цркви и о вери, а на првом месту – о Богу. Зато је битно да вероучитељ, као главна фи-

гура, сведочи оно што и предаје. Они у нама морају препознати јаку, чврсту веру, веру у Бога, веру у љубав и људе. Верујући њима, ми правимо „мост поверења” код њих. На тај начин стварамо и човека који верује људима, и човека коме се може веровати. То је и разлог зашто је образовање непотпуно када му недостаје вера (Миловановић, Стакић, 2015). Како се наводи „вера је став побожности и поуздања у Бога” (Рајчевић, 2013:19). Како нас учи апостол Павле, апостол који је живео у првом веку и који је написао четрнаест својих посланица (писама), веру можемо да одредимо као потврду ствари невидљивих, као убеђеност у невидљиво колико и у очигледно.

1.2. Хришћанско васпитање и Верска настава

Свето Писмо је полазиште и извор мудрости, знања и богопознања за све људе нам темељи васпитање на Божијем закону. Зато, помоћу Библије и помоћу њеног правилног тумачења које нам дају свети оци и учитељи цркве, као и вишевековног искуства цркве, Верска настава има свој пут. Тај пут деловања и рада је утемељен на љубави, миру, толеранцији и поштовању човека као слободног бића. Библија је посебна књига која представља записани део Божанског откривења, дата је човеку да би се човек управљао по закону Божијем. Читава Библија има за циљ откривање Бога човеку и приближавање човека Богу, тј. враћање човека свом Творцу. „Човеково спасење остварује се кроз његов лични однос са Богом” (Манзаридис, 2011). Тај Творац јесте личност, зато је и човек, створен по његовом лику, такође личност. Сходно томе, и на часовима Верске наставе негује се поштовање и сувереност једне личности. Поред многобројних закона, правила и поука које народ Божији добија од Бога, посредством пророка, посебно се издваја Декалог – десет Божијих заповести. Оне су темељ савременог законодавства, али за хришћане оне имају посебан значај и посебну важност. У њима се описује однос човека према Богу, однос деце према родитељима, однос човека према човеку и оне су темељ за морал (Глумац, 1999).

Хришћанско васпитање могло би се, укратко, приказати кроз неколико најопштијих принципа (Ивица Живковић, Хришћанско васпитање и модерна педагошка мисао, 2020), од којих су најважнији:

- полазиште вере у Бога,
- специфичан однос љубави према детету,
- свесност о људском греху.

Веровати не значи изјашњавати се о вери или терати друге да верују како Бог постоји. Вера представља однос који подразумева да Бога стављамо на прво место, све остале на друго место, а себе – на последње место. У хришћанској педагогији, Бог је тај који чува, спасава, штити и милује децу. С тим у вези, однос између родитеља и деце требало би да буде однос љубави, поверења и служења. У хришћанској педагогији, родитељи стављају своје дете увек у центар: оно је на првом месту, а не живот самих родитеља. Тако би, стога, требало да буде и у школи. Оно што је једна

од одлика хришћанске педагогије јесте позив на молитву. Молитва је примарна делатност родитеља у васпитању њихове деце (Сандо и Живковић, 2014). Однос љубави јесте нешто што је божијом заповешћу дато. Прва тема хришћанске педагогије није васпитање деце, већ је то љубав према деци, а та истинска љубав није нечије духовно постигнуће или резултат васпитних мера, већ је деловање божанске љубави која се јавља људском роду (Живковић, 2020). Као што нам се наводи у Светом Писму у јеванђељу по Јовану „као што Отац љуби њега и Он љуби нас” (Јн.15,9). Љубав јесте главни карактер васпитања, Он је испуњење свих закона и норми и Он је путоказ који нас води. Сходно томе, хришћани су позвани да прихвате своје дете као што Бог прихвата њих, дајући му слободу и љубав као што је Бог даје њима. Оно што је главна одлика хришћанског васпитања јесте **уважавање и прихватање детета**. Зато је потребно да родитељ или наставник у школи буде фигура која ће сведочити о љубави. Трећи принцип се односи на свесност о греху који постоји у свету и животу свих људи (Радовић, 1993). Сходно томе, како наводи митрополит Амфилохије Радовић, постоје, поред позитивне стране васпитања и усавршавања личности, спасавања личности од греха, служење другоме и остало.

Невидљиви су Бог, душа, љубав, истина, мудрост, дух, промисао, али њихово објављивање је свакодневно за све који нису до краја потрли своју суштину и оно што је иманентно њиховом људском бићу. Могли бисмо слободно рећи да се у основи оног изворног суштинског знања налази сазнање које води само потврди постојања видљивог света, али оно не води знању. Сазнање, само по себи, нема карактер врлине, јер се сазнање нехотице намеће човеку приликом његовог упознавања са спољним светом (Православна енциклопедија, том I, 2010). Онда се и питамо шта то заправо јесте вера. Вера је, уједно, и врлина, а и обавеза пред собом. У својој суштини, човекова вера подразумева слободно признање постојања невидљивог Бога и истинитости Вечног, Савршеног, Бесмртног и Безграничног. Из тог разлога је и елемент љубави нераздвојив од вере. Вера се, превасходно, тиче суштине душе; она произилази из дубине нашег бића; она покреће ум, вољу и осећање и није само хладно признање нити чак само вероватна претпоставка (Православна енциклопедија, том I, 2010).

С тим у вези, колико год да нам се чини да је наставни програм за извођење верске наставе богат и леп, и колико год дидактичких средства било доступно, неопходан је и добар наставни кадар. Другим речима, потребни су наставници који са љубављу и смирењем учествују у мисији Цркве. Овде се препознаје улога вероучитеља. Вера и јесте основ учења – то наводи Блажени Августин Хипонски речима „Credo ut inteligam” (разумевање долази кроз веру). Оно што верску наставу чини специфичном и јединственом јесте моћ да наставним садржајем – учењем о вери – ученике учини бољим људима; да их кроз Литургију – Свету Тајну Причешћа, призове суштини. Све нас ово води до тога да су васпитање и образовање неодвојиви и да се налазе у узрочној-последичној вези. Васпитање нема за циљ квантита-

тивни значај и испуњење истине лепотом и доброто „него првенствено ослобођење човека од несавршенства и тиме зла које га помрачује и спречава да приступи и прихвати на celovit начин Истину и разоткрије и оствари пуноћу свог лика” (Радовић, 2006). Отац Јустин Поповић додаје да су деца мали анђели у људском телу, комадићи неба на земљи који, због своје чистоте и незлобивости, већ поседују Царство небеско у својим душама. Он наглашава да је Јеванђеље Христово донело дубоку револуцију у васпитању како деце тако и одраслих, чинећи овај преображај најзначајнијим у историји људске просвете (Буловић, 1984: 111–113). Дакле, као што видимо да хришћанство има сопствено схватање васпитања и образовања (оно не говори о самодовољности, него о схватању које се окреће суштини), тако је формулисан и задатак верске наставе, кроз celovito спровођење наставног плана. Успостављањем разлике између образовања и васпитања, ми нарушавамо целину човековог живота. Како говори Рајчевић, вера треба да буде темељ за оријентацију у животу, инспирација за учење добрих дела и фактор који доприноси савршенству сваког човека. (Рајчевић, 2013). По својој природи, циљ увек представља уопштене тежње друштва, намера, жеље и хтења у погледу васпитања и образовања. Сходно томе, када педагогија формулише најпожељнији и вредносно прихватљив циљ васпитања, када се определи за одређени концепт васпитања који ће бити у његовој функцији „онда се може говорити само о једном циљу и једној концепцији васпитања” (Поткоњак, 2009, 26). Ово јесте тежак, слојевит и сложен посао који у себи мора да буде јасно дефинисан да би омогућио састављање програма, дидактичко-методичко планирање, као и осмишљавање васпитно-образовног процеса наставе.

Циљ предмета Верска настава може се дефинисати првенствено из угла државе и Министарства просвете. У Службеном гласнику (Службени гласник РС – просветни гласник, 5/2001, 4/2003 и 6/2003) може се наћи следећи одговор: „Циљ верске наставе у основној и средњој школи је да се њом сведоче садржаји вере и духовно искуство традиционалних цркава и религијских заједница које делују на ширем простору, да се ученицима пружи celovit религијски поглед на свет и живот, као и да им се омогући слободно усвајање духовних вредности цркве или заједнице којој историјски припадају, односно, чување и неговање сопственог верског и културног идентитета”. Промоција религијског веровања такође је један од циљева верске наставе, као и упућивање ученика на богослужења. На неки начин, специфичност садржаја овог предмета допушта да се из више углова види његова важност и потреба, али је исход из сваког угла исти, а то је – Добро. Ускођење ка Добру и вођење појединца и целог друштва ка Добру јесте нешто што је циљ и приоритет образовања (Крстић, 2016). Са друге стране, кроз један толерантан дијалог, уз уважавање и поштовање других религија и њихових уверења како научних тако и других – верска настава је управо та која нам и омогућује мултиконфесионалност у нашој земљи. Ученици треба да се упознају са вером и духовним искуствима сопствене, историјски дате

Цркве или верске заједнице. Све ово показује да је Верска настава предмет који, условно речено, шири видике ученика и подстиче их на здраве вредности да кроз љубав, толеранцију и поштовање разумеју друге и прихвате различитости – оно што нам је данас јако потребно. Мисија Цркве је од самог почетка таква, намењена свима, како наводи Свето Писмо – „и јудејцима и јелинима” (Дела Апостолска – Свето Писмо 2009). Дакле, порука о Христу је универзална. Ово је веома добро за децу, да се од самог почетка школовања уче да смо сви потребни једни другима и да разлике нема међу нама.

2. Слободно време и Верска настава

Сам појам „слободно време” представља веома заступљен, битан и садржајан појам који се односи на важан фактор у развоју младих. У вези са овим појмом, аутори Драго Ј. Бранковић и Бране Р. Микановић наводе: „Слободно вријеме представља дио нашег свакодневног живота у коме смо у мањој, или већој мјери ослобођени утицаја других субјеката и свакодневних активности. Мање рада значи да имамо више слободног времена, али више слободног времена не мора нужно значити да имамо више слободе. Однос радног и слободног времена увјек отвара питање квантитета и квалитета живота, развоја личности, васпитања, одмора у слободном времену и сл.” (Бранковић и Микановић, 2017). Може се приметити да се у овој дефиницији слободно време уклапа у појам одмора и ослобађања од утицаја других. Грандић и Летић пак дају дефиницију педагогије слободног времена као науке: „Педагогија слободног времена је посебна педагошка научна дисциплина која проучава законитости процеса васпитања у слободном времену као и законитости процеса васпитања за коришћење слободног времена” (Грандић и Летић, 2008).

Главни задатак јесте одговорити на питање које све могућности пружа верска настава у слободно време. Верска настава у овом контексту може обогатити слободно време младих кроз активности које доприносе њиховом духовном, социјалном и интелектуалном развоју. Како наводи Ђорђевић (2003), слободно време има своје функције, у које се убрајају одмарање, разонода и развој. Све се ово може уклопити у ваннаставне активности верске наставе. Неки од предлога ваннаставних активности јесу долазак деце у цркву, затим социјализација деце и њихово окупљање након наставе, ходочашћа и црквени хор.

Одлазак у цркву

Присуство ученика богослужењима представља један од најзначајнијих аспеката верског образовања у слободно време. Све ове активности су слободне и у складу су са жељом деце да, уз пратњу својих родитеља, одлазе на богослужења, посећују своју цркву и да имају молитвени однос са Богом. Веома је важно да се настава не сведе само на школску катихетизацију.

Из тог разлога, циљ хришћанског васпитања, с једне стране, представља увођење људи у царство Божије. Како се и сама реч „васпитање” односи на храњење, гајење и напајање људског бића (Живковић, 2011), важно је повезати овај концепт са оним о чему је већ било речи – а то је „храњење” деце Богом и Божијом благодаћу. Сходно томе, једна од основних педагошких делатности родитеља хришћана састоји се управо у томе да децу доводе у цркву, нарочито онда када могу учествовати у Светој Тајни Литургије, која представља саму срж провођења слободног времена у цркви. На овај начин, могуће је испунити све три функције слободног времена: одмарање – кроз опуштање у молитви; разоноду – кроз посећивање храмова; развој – кроз духовно уздизање личности.

Социјализација деце

Религијска социјализација укључује разне облике социјализације (Брајковић 2019). Ти облици се могу разврстати у две групе: на формалне и на неформалне видове религијске социјализације. Под формалним облицима религијске социјализације подразумева се социјализација унутар религијских организација и образовних институција, у које се убрја и религијска социјализација на часовима Верске наставе. Међутим, опште је познато да се основи религије, те и социјализације, јављају најраније приликом васпитања детета у породици. На том плану се препознаје неформални облик религијске социјализације. Поред тога што уче о Богу, деца, кроз наставу, уче и једни о другима. Вероучитељ представља главни фактор организације верске наставе (Сандо, 2011.). На часу веронауке су, поред фронталне наставе, присутни и остали видови наставе, као што је индивидуализована настава и рад у групама. Управо кроз рад у групама деца касније могу да пренесу своја искуства из сопственог живота или времена проведеног у цркви – те да се, на тај начин, зближе. Интересантно је, на пример, да деца заједно могу да иду у цркву, да обилазе света места, те да се, на тај начин – кроз стварање заједничког моста пријатељства, међусобно додатно повежу. Оно што нам пружа могућност за продубљивање дружења и стварање нових искустава у слободно време јесте и одлазак у друге верске објекте.

Ходочашћа

Увидом у правилник о организацији и остваривању наставе у природи и екскурзије у основној и средњој школи може се видети шта све подразумевају појам наставе у природи и појам екскурзије. У Службеном гласнику наводи се следеће: „Настава у природи је облик образовно-васпитног рада којом се остварују обавезни наставни предмети, изборни програми, пројектна настава и ваннаставне активности из плана и програма наставе, и учења за први циклус основног образовања и васпитања – у климатски погодном месту и здравствено-рекреативних и образовно-васпитних разлога” (Сл.гл. РС бр. 30/2019 чл. 2). У овакав опис наставе у природи се уклапају и

ходочашћа у манастире. Школске екскурзије представљају типичан пример деловања и укрштања више чинилаца у процесу васпитавања деце. Екскурзије карактерише низ образовно-васпитних специфичности, као што су учење, комуникација, образовно-мотивациони ефекти итд. Ту се подразумева и одлазак деце на једнодневна путовања у природи у пратњи својих учитеља и наставника. Приликом једнодневних путовања, поред музеја и културних објеката, ученици углавном посећују и древне манастире, који су везани како за историју народа тако и за религиозно поимање ствари. Поред тога што се код ученика подстиче вера и социјализација, на овај начин им се омогућава и богаћење новим искуствима и усвајање културних и естетских вредности на један другачији начин. Најзад, на овај начин се код ученика развија и позитиван однос према националним вредностима и према националној култури. Будући да манастири представљају и сведочанство вере једног народа и сведочанство слободне борбе за опстанак једне државе, ученици имају прилике да, обилазећи их, виде шта је то што је прошао један народ кроз историју. На овај начин, испуњени су и неки од циљева у настави, као што су савладавање и усвајање дела наставног програма непосредним упознавањем историје, природе и друштва и религије.

На основу свега наведеног, може се закључити да верска настава у школама има велики васпитно-образовни потенцијал који се, нажалост, „не може” у потпуности искористити због утицаја бројних фактора. Ипак, чињеница је да и код деце и код наставника постоји жеља да се искористе потенцијали Верске наставе у слободно време. У педагогији слободног времена указује се на то да, кроз учење о вери, деца могу, поред физичких и интелектуалних вештина, продубити и своје духовне способности, те тако допринети социјализацији у друштву.

Закључак

Верска настава у образовном систему Србије представља значајан васпитно-образовни чинилац, који омогућава младима да развијају духовне, моралне и социјалне вредности. Њена суштина је васпитавање младих у духу хришћанских вредности – љубави, мира, толеранције и поштовања – вредности које су од суштинског значаја за лични и друштвени развој. Поновно увођење изборног предмета Верска настава у школе показало се као одговор на изазове савременог доба, међу којима су недостатак моралног усмерења и пораст међувршњачког насиља. Верска настава не само да доприноси изградњи моралног карактера ученика већ их упознаје са духовним наслеђем и културним идентитетом. Њена специфичност лежи у томе што подстиче децу да, кроз религијско учење, упознају и прихвате различитости, што је кључно у мултиконфесионалном друштву. Предмет Верска настава поседује велики потенцијал да осмисли и обогати слободно време ученика, доприносећи њиховом духовном, социјалном и интелектуалном развоју. Кроз активности које интегришу вредности, креативност и

социјалну одговорност, Верска настава постаје значајан фактор у васпитном процесу. Као што се може приметити, постоји разлика у појмовима „васпитање за слободно време” и „васпитање у слободном времену” (Ђорђевић и Поткоњак, 1983). Изборни предмет Верска настава васпитава децу да боље искористе слободно време и на тај начин им помаже.

Посебно је значајан допринос вероучитеља који личним примером сведоче о вери и тако граде мост поверења са ученицима. У периоду адолесценције, када млади траже своје место у свету, Верска настава може бити извор подршке и стабилности. Интеграција верске наставе у слободно време кроз ваннаставне активности подстиче ученике на социјализацију, духовни развој и стварање здравих навика. На овај начин, Верска настава превазилази формални оквир предмета, доприносећи свеукупном васпитавању и развоју личности те остварујући основни циљ савременог образовања. Закључујемо да је Верска настава неизоставан елемент у формирању младих генерација које ће, захваљујући њој, постати одговорни, толерантни и духовно обогачени чланови друштва. Сходно томе, потребно је наставити истраживање и развој програма који повезују Верску наставу и слободно време како би се максимално искористиле могућности за унапређење живота ученика и њихове заједнице.

Литература

Извори:

Библија – Свето Писмо Старог и Новог Завета (2004). Београд: Библијско друштво СЦГ.

Свето Писмо (2009). Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве.

Остала литература:

1. Брајковић, Л. (2019). *Обитељска религијска социјализација и религиозност студената* (дипломски рад). Ријека: Свеучилиште у Риједи. Преузето са: file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/laura_brajkovic_-_obiteljska_religijska_socijalizacija_i_religioznost_studenata.pdf
2. Буловић, Јеромонах Иринеј (1984). Христос и деца. *Православни мисионар*, 3, 107–116.
3. Глумац, Д. (1999). *Библијска археологија*. Београд: Богословски факултет у Београду – Србиње: Академија Св. Василија Острошког у Србињу.
4. Грандић, Р. и Летић, М. (2008). *Прилози педагогији слободног времена*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине.
5. Ђорђевић, Ј. Поткоњак, Н. (1983). *Педагогија*. Научна књига, Београд
6. Зуковић, С. (2005). *Хришћанске вредности у породици*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине, Вршац: Виша школа за образовање васпитача.

7. Живковић И. (2011). *Хришћанска етика*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
8. Крстић, К. (2016). Социоемоционални аспекти наставе и учења. *Настава и васпитање*, 15(3), 471–490.
9. Качарић, Н. (2016). *Допринос верске наставе моралности младих* (докторска дисертација). Нови Сад: Филозофски факултет. Преузето са: <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8173/Disertacija9388.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
10. Кубурић, З. (2003). Реализација верске наставе у основној и средњој школи. У: С. Крњајић (Ур.), *Верска настава и грађанско васпитање у школама у Србији*, 98–124. Београд: Институт за педагошка истраживања.
11. Кубурић, З. и Зуковић, С. (2010). Верска настава у школи. Нови Сад: ЦЕИР, Савез педагошких друштава Војводине.
12. Мандзаридис, Г. (2011). *Глобализација и универзалност: сан или јава*. Београд: Службени гласник.
13. Milovanović, B. & Stakić, M. (2015). Religious education in Serbia from 2001-2015. *Zbornik radova Učiteljskog fakulteta Prizren-Leposavić*, (9), 83–92.
14. *Православна енциклопедија* (2010). Том I. Нови Сад: Православна Реч.
15. Радовић, А. (2006): *Основи православног васпитања*. Београд: Православни богословски факултет.
16. Рајчевић, П. (2013). *Верски садржаји у наставним плановима и програмима за основне школе у Србији*. Призрен–Лепосавић: Учитељски факултет.
17. Сандо, Д. и Живковић, И. (2014). *Православна педагогија*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
18. Сандо, Д. (2011). *Методика Верске наставе*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
19. *Службени гласник РС – просветни гласник*, 5/2001, 4/2003 и 6/2003
20. *Службени гласник РС – просветни гласник* бр. 30/2019 чл. 2
21. Степановић, С. (2021). *Организација слободног времена*. Београд: Висока школа социјалног рада.
22. Стојановић, Б. (2012). Игра и игралике активности у настави почетног читања и писања, у: *Образовне иновације у информационом друштву*, стр. 203–218. Ужице: Српска академија образовања.
23. Трнавац, Н. и Ђорђевић, Ј. (2011). *Педагогија*. Београд: Научна књига.

THE ROLE OF RELIGIOUS EDUCATION IN REALIZING THE PEDAGOGICAL POTENTIAL OF LEISURE TIME

Summary: *The educational and formative work in schools is based on predefined programs, whose implementation relies on the engagement of teachers. Religious education, specifically Orthodox catechism, reintroduced into the Serbian education system in 2001, holds special significance in youth upbringing. This elective course, with one weekly class, aims not only to impart knowledge of Faith and Good, but also to shape students' characters in the spirit of Christian values such as love, peace, and tolerance. The research examines the role of religious education in developing moral values and spirituality, focusing on its influence during adolescence, a period marked by challenges of maturation. It highlights the importance of religious teachers in building trust and providing support, as well as opportunities offered through extracurricular activities like church choirs and pilgrimages. Special attention is given to the connection between religious education and the use of free time, emphasizing its potential for spiritual development. The study concludes that religious education serves as a key instrument for promoting healthy values and socialization among students, despite various challenges in its full implementation.*

Keywords: *religious education, Orthodox catechism, upbringing, spirituality, Christian values, adolescence, religious education teacher, leisure time, moral values, extracurricular activities, socialization.*